

Luento 2 TTK-91 tietokone ja sen KOKSI simulaattori

Miksi TTK-91?
TTK-91 rakenne ja
käskykanta-arkkitehtuuri
Mikä on simulaattori?
Miten TTK-91 ohjelmia
suoritetaan simulaattorissa?

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

1

Miksi konekieltä?

- Koneen toiminnan ymmärtäminen
- Oman ohjelman toiminnan ymmärtäminen
- Koneenläheinen ohjelmointi
- Kääntäjän tekeminen
 - kääntäjä kääntää konekielille lausekielisen ohjelman
- Ohjelman tehokkuus
 - osia ohjelmasta ohjelmoidaan suoraan konekielillä

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

2

Miksi ei oikeaa konekieltä?

- Oikeat konekielet huomattavasti monimutkaisempia
 - niiden opetteluun tarvitaan oma kurssi
- Vaikeaa valita sopivinta
 - paljon erilaisia konekieliä
- Keskitytään vain opetuksen kannalta oleellisiin asioihin
 - tarvittaessa oikea konekieli 'helppo' oppia

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

3

Tietokone TTK-91 ⁽⁴⁾

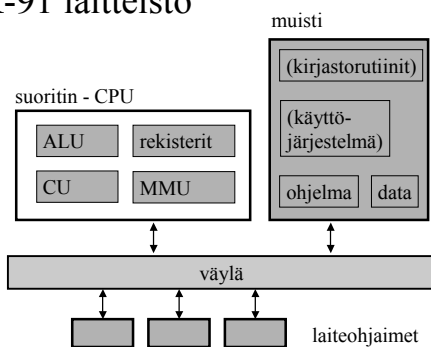
- Laitteisto, hardware (HW)
 - suoritin, muisti, väylät
 - oheislaitteiden liitännät
- Käskykanta - konekieliarkkitehtuuri
 - käyttöliittymä laitteistoon
 - konekäskyt, tiedon esitysmuodot, tietotyypit
- Symbolinen konekieli
 - luettavampi muoto konekielystä
 - kullakin symbolilla yksikäsitteiset arvot
- KOKSI simulaattori
 - ohjelma, joka simuloi TTK-91 koneen laitteistoa

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

4

TTK-91 laitteisto

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

5

TTK-91 rekisterit

- 8 yleisrekisteriä ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
 - vain näitä rekistereitä voi koskettaa (suoraan) konekäskyillä
 - kaikki laskenta tapahtuu rekistereiden avulla
 - R0 työrekisteri
 - indeksirekisterinä == 0 (tietystä tilanteesta R0:n käyttö tarkoittaa lukua 0 rekisterin R0 sisällön asemesta)
 - R1-R5 työ- ja indeksirekistereitä
 - tyyppi riippuu konekäskystä
 - pino-osoitin SP (R6) Stack Pointer
 - ympäristöosoitin FP (R7) Frame Pointer

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

6

TTK-91 Kontrolliyksikkö (CU)

ks. Kuva 4.1 [Häkk98]

- PC - Program Counter, käskyosoitin
 - seuraavaksi suoritettavan konekäskyn osoite
- IR - Instruction Register, käskyrekisteri
 - suorituksessa oleva konekäsky
- TR - Temporary Register, apurekisteri
 - tilapäinen talletuspaikka käskyn suoritusaikana
- SR - State Register, tilarekisteri
 - suorittimen tila ja rajoitukset tällä hetkellä

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

7

TTK-91 Tilarekisteri SR ⁽³⁾

- Tilatietoa siitä, mitä suorittimella tapahtui edellisen käskyn suorituksessa
 - virhetilanteet, poikkeukset ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
 - konekäsky olikin käyttöjärjestelmän palvelupyyntö
 - vertailun tulos
- Tilatietoa siitä, mitä systemissä tapahtui viime aikoina
 - käsittelemättömät laitteiden antamat signaalit (laitekeskeytykset, device interrupts)
- Tilatietoa siitä, mitä suoritin saa tehdä jatkossa
 - etuoikeutettu tila: kaikki muistialueet, kaikki käskyt
 - poikkeukset ja keskeytykset sallittuja vai ei?

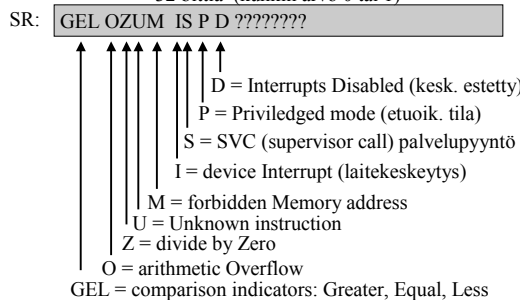
12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

8

Tilarekisteri SR ⁽⁹⁾

32 bittiä (kunkin arvo 0 tai 1)

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

9

TTK-91 Muistinhallintayksikkö (MMU)

ks. Kuva 4.1 [Häkk98]

- Muistiinviittausrekisterit
 - MAR - Memory Address Register, muistiosoite
 - MBR - Memory Buffer Register, luettava/kirjoitettava arvo
- Käytössä oleva muistialue
 - vain tähän alueeseen voi nyt viitata
 - BASE - muistisegmentin alkuosoite
 - LIMIT - muistisegmentin koko
 - kaikki muistiosoitteet suhteellisia BASE rekisterin arvoon
 - käyttöjärjestelmä asettaa ja valvoo

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

10

TTK-91 Käskykanta

- Tietotyypit
- Konekäskyjen tyypit
- Konekäskyn rakenne
 - montako bittiä, minkälainen sisäinen rakenne
- Muistissa olevan tiedon osoitustavat
 - konekielessä
 - symbolisessa konekielessä
- Operaatiot

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

11

TTK-91 tietotyypit ⁽²⁾

- 32 bittinen kokonaisluku
 - noin 10 desimaalinumeroinen luku
- EI:
 - liukulukuja
 - merkkejä
 - totuusarvoja
 - ...

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

12

TTK-91 käskytyypit

- Aina 2 operandia itse käskyssä
 - aina ei molemmilla ole merkitystä
 - JUMP vain yksi operandi, Ri+ADDR
 - NOP ei operandeja lainkaan
- Käsky aina 32 bittiä
- Ensimmäinen operandi aina rekisterissä
- Toinen operandi muistissa tai rekisterissä
 - luku rekisteristä on nopeampaa kuin muistista hakeminen
- ALU-operaatioiden tulos rekisteriin
 - korvaa 1. operandin arvon!

12.12.2001 Copyright Teemu Kerola 2002 13

Symbolinen konekieli (7)

```

LOOP: ADD R4, @TAULU(R1)
viite: OPER Rj, M ADDR(Ri)
    
```

Ri = indeksirekisteri
 ADDR = osoiteosa
 M = 2. operandin osoitusmoodi
 Rj = 1. operandina oleva rekisteri
 OPER = käskyn symbolinen nimi, opcode
 viite = käskyn (symbolinen) osoite

- Suora vastaavuus konekieleen
 - yksinkertainen assembler-käännös

12.12.2001 Copyright Teemu Kerola 2002 14

Symbolinen konekieli

- Symbolien vastaavuus 1:1 kaikkialla
 - viite: muistiosoite
 - operaatiokoodi, opcode: vakio
 - osoitekentän symboli: vakio tai muistiosoite
 - kenttään voi kirjoittaa joko symbolin tai arvon!
- Kaikki muistiosoitteet suhteellisia BASE-osoitteeseen, eli arvoalueella [0, LIMIT-1]
- Osoitusmoodi: monimutkaisempi vastaavuus
 - konekielessä 2 moodia
 - indeksoitu, epäsuora indeksoitu
 - symbolisessa konekielessä 8 moodia
 - helpottavat ohjelmointia

12.12.2001 Copyright Teemu Kerola 2002 15

Symbolinen konekieli vs. konekieli (3)

12.12.2001 Copyright Teemu Kerola 2002 16

Operandin osoitusmuodot symbolisessa konekielessä

- 8 eri osoitusmoodia (vain 2. operandille!)
- Tekstuaalisesti koodattuna
 - osoitusmoodi `LOAD R1, @Field1(R3)`
 - = vakio [+ rekisterin arvo]
 - tyhjä arvo rekisterissä tai muistissa
 - @ epäsuora viite muistiin
 - sulkumerkit rekisterin ympärillä
 - ei sulkuja käytä rekisterin arvoa sellaisenaan
 - sulut käytä rekisterin osoittamaa muistipaikan arvoa
 - 0-arvoa ei kirjoiteta näkyviin
 - indeksirekisterinä R0 tai vakiona 0

12.12.2001 Copyright Teemu Kerola 2002 17

TTK-91 muistin osoitusmuodit (8)

ks. lista sivulla 50 [Häkk98]

LOAD R1, 10	; R1 ← 200
LOAD R1, =10	; R1 ← 10
LOAD R1, @10	; R1 ← 6000
LOAD R4, R2	; R4 ← 201
LOAD R4, @R2	; R4 ← 11
LOAD R5, =Tbl(R3)	; R5 ← 201
LOAD R5, Tbl(R3)	; R5 ← 11
LOAD R5, @Tbl(R3)	; R5 ← 300

rekisterit	muisti-segmentti
R0: 104	0: 200
R1: 10	10: 300
R2: 201	200: 6000
R3: 1	201: 11
SP=R6: ...	LIMIT: ...
FP=R7: 125	symboli-taulu
	Tbl: 200
	X: 10
	One: 1

12.12.2001 Copyright Teemu Kerola 2002 18

Indeksointi (2)

LOAD R4,=Tbl(R3)

- Laske aina ensin tehollinen muistiosoite (effective address, EA): $EA = Tbl + (R3) = 201$
 - Sitten katso moodia ja tee niin monta muistinoutoa kun tarvitaan
 - ”=”: 0 kpl $R4 \leftarrow 201$
 - tyhjä: 1 kpl $R4 \leftarrow Mem[201] = 11$
 - ”@”: 2 kpl $R4 \leftarrow Mem[Mem[201]] = Mem[11] = 300$
- pelkkä rekisterin nro @-merkin jälkeen \Rightarrow 1 kpl
STORE käsky \Rightarrow 1 kpl vähemmän noutoja ja yksi tallennus

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

19

Indeksoinnin käyttö (2)

- Taulukot
 - Vakio (symboli) taulukon alkuosoite
 - indeksirekisterissä indeksi
- Tietueet
 - indeksirekisterissä tietueen alkuosoite
 - vakiona tietueen kentän suhteellinen osoite tietueen sisällä

LOAD R5, Tbl(R3)
1854 14LOAD R2, Salary(R5)
6 1244

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

20

TTK-91 operaatiot

- Muistiinviittaukset
 - tavalliset: load & store
 - pino-operaatiot (aliohjelmien toteuttamista varten)
- I/O käskyt
- Kokonaislukuoperaatiot
- Loogiset operaatiot totuusarvoille
- Bittien siirtokäskyt (shift instructions)
- Kontrollin siirtokäskyt
 - mistä löytyy seuraavaksi suoritettava käsky?
- Muut käskyt

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

21

TTK-91

muistiinviittausoperaatiot (3)

- LOAD $LOAD R1, X$ $LOAD R5, @ptrX$
 - käskyä käytetään myös $LOAD R0, R5$ rekistereiden kopiointiin (Move operaatio)
- STORE $STORE R2, X$ $STORE R3, Tbl(R4)$
 - tallettaa aina muistiin
- PUSH, POP, PUSHR, POPR
 - aliohjelmien toteuttamista varten $POP SP, R1 ; load \dots$
 - käsitellään myöhemmin $PUSH SP, R1 ; store \dots$

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

22

TTK-91 I/O operaatiot

- IN $IN R3, =KBD$
 - lue arvo (kokonaisluku) rekisteriin annetulta laitteelta
- OUT $OUT R2, =CRT$
 - tulosta arvo (kokonaisluku) rekisteristä annetulle laitteelle
- Laitteet?
 - KBD - näppäimistö, stdin
 - CRT - näyttö, stdout
 - ei muita!

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

23

TTK-91 kokonaislukuoperaatiot

- LOAD (”move”) $LOAD R3, R1 ; R3 \leftarrow R1$
- ADD, SUB $ADD R3, R1 ; R3 \leftarrow R3+R1$ $SUB R3, =1 ; R3 \leftarrow R3-1$
- MUL $MUL R3, Tbl(R1) ; R3 \leftarrow R3 * Mem(Tbl+R1)$
- DIV, MOD $LOAD R1, =14$ $DIV R1, =3 ; R1 \leftarrow 4$ $LOAD R1, =14$ $MOD R1, =3 ; R1 \leftarrow 2$

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

24

TTK-91 loogiset operaatiot (4)

- NOT, AND, OR, XOR
 - kaikille 32 bitille
 - yksi bitti kerrallaan

```
LOAD R1, =12 ; R1 = 000...000 1100
LOAD R2, =5  ; R2 = 000...000 0101
```

AND R1,R2	; R1 = 000...000 0100
OR R1,R2	; R1 = 000...000 1101
XOR R1,R2	; R1 = 000...000 1001
NOT R1	; R1 = 111...111 0011

12.12.2001 Copyright Teemu Kerola 2002 25

TTK-91 bittien siirtokäskyt

- SHL, SHR
 - siirrä bittejä vasemmalle tai oikealle
 - täytä nolilla

```
LOAD R1,=5 ;R1 = 000...000 00101 = 5
SHL R1,=1 ;R1 = 000...000 01010 = 10
```

- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto vasemmalle on sama kuin 2:lla kertominen!
- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto oikealle on sama kuin 2:lla jakaminen!

```
LOAD R1,=5 ;R1 = 000...000 00101 = 5
SHR R1,=1 ;R1 = 000...000 00010 = 2
```

12.12.2001 Copyright Teemu Kerola 2002 26

TTK-91 kontrollin siirtokäskyt (6)

- JUMP `JUMP Loop`
- COMP `COMP R3,=27` `COMP R2, X`
 - asettaa tilarekisteriin SR vertailun tuloksen: L, E tai G
- JLES, JEQU, JGRE, JNLE, JNEQU, JNGRE
 - perustuu tilarekisterin tietoon eli viimeksi suoritettuun COMP-käskyyn `JGRE Loop`
- JNEG, JZER, JPOS, JNNEG, JNZER, JNPOS
 - perustuu annetun rekisterin arvoon `JPOS R1, Loop`
- CALL, EXIT (käsitellään myöhemmin)
- SVC `SVC SP,=HALT` ;ohjelman suoritus päättyy

12.12.2001 Copyright Teemu Kerola 2002 27

TTK-91 muut käskyt

- NOP `NOP`
 - Nop Operation, tyhjä käsky, älä tee mitään
 - varaa kuitenkin muistia yhden sanan (32 bittia)
 - suoritetaan samoin kuin muutkin käskyt

12.12.2001 Copyright Teemu Kerola 2002 28

TTK-91 assembler kääntäjän ohjauskäskyt (4)

- Eivät generoi lainkaan konekäskyjä `Sata EQU 100`
- EQU - Equal `LOAD R1,=Sata`
 - antaa arvon symbolille symbolitauluun
- DC - data constant `X DC 50`
 - varaa yhden sanan tilaa muistista, antaa sille alkuarvon ja antaa osoitteen symbolin arvoksi (symbolitauluun!)
 - esim. muuttujan tai ison vakion määrittely `LOAD R1, X`
- DS - data segment `Tbl DS 200`
 - varaa monta sanaa tilaa muistista, antaa arvon symbolille
 - alkuarvot ovat epämääräisiä! `LOAD R3,Tbl(R1)`
 - esim. taulukon tai tietueen tilan varaus

12.12.2001 Copyright Teemu Kerola 2002 29

TTK-91 symbolinen konekieliohjelma

```
hello.k91 X DC 13
          Y DC 15

MAIN LOAD R1, X
      ADD R1, Y
      OUT R1,=CRT
      SVC SP,=HALT
```

12.12.2001 Copyright Teemu Kerola 2002 30

TTK-91 symbolinen konekieli ohjelma

```
sum.k91
; sum - laske annettuja lukuja yhteen, luku 0 on loppumerkki
Luku DC 0 ; nykyinen luku, alkuarvo 0
Summa DC 0 ; nykyinen summa, alkuarvo 0

Sum IN R1, =KBD ; ohjelma Sum alkaa käskystä 0
STORE R1, Luku
JZER R1, Done ; luvut loppu?

LOAD R1, Summa ; Summa <- Summa+Luku
ADD R1, Luku
STORE R1, Summa ; summa muuttujassa, ei rekisterissä?

JUMP Sum

Done LOAD R1, Summa ; tulosta summa ja lopeta
OUT R1, =CRT
SVC SP, =HALT
```

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

31

KOKSI

TTK-91 -koneen simulaattori ⁽⁷⁾

- Toimii kuten oikea kone toimisi
- Graafinen käyttöliittymä
- I/O vain käyttöliittymän kautta
- Ohjelmien valinta ("lataus"), käännös ja suoritus
- Ohjelmien editointi ks. sum.k91
 - myös mikä tahansa tekstieditori kelpaa!
- Käsky kerrallaan suoritus mahdollinen
- Käsky kerrallaan, kommentoinnin kera

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

32

KOKSI TTK-91 -koneen simulaattori

- Käytettävissä (DOS, W95, W98, W-NT, W2000)
 - laitoksen koneissa
 - kotona <http://www.cs.Helsinki.FI/u/kerola/tito/>
- Installoi itse kotihakemistoosi (n. 120 KB)
 - kopioi zip-tiedosto ja pura se koksi-hakemistoon
 - editoi koksi.cfg tiedostoon editorin polku
Esim: `c:\windows\command\edit.com`
- Ohjelmatiedostojen (hello.k91 jne) tulee olla samassa hakemistossa kuin simulaattorin (koksi.exe)
 - käynnistä (esim.) klikkaamalla koksi.exe

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

33

-- Luennon 2 loppu --

Some typical 80x86 instructions and their function

Instruction	Function
JE name	If equal (CC) EIP = name; EIP - 128 ≤ name < EIP + 128
JMP name	EIP = NAME;
CALL name	SP = SP - 4; M(SP) = EIP + 5; EIP = name;
MOVW EBX, [EDI + 45]	EBX = M [EDI + 45]
PUSH ESI	SP = SP - 4; M(SP) = ESI
POP EDI	EDI = M(SP); SP = SP + 4
ADD EAX, #6785	EAX = EAX + 6785
TEST EDX, #42	Set condition codes (flags) with EDX & 42
MOVSL	M(EDI) = M(ESI); EDI = EDI + 4; ESI = ESI + 4

Fig. 3.32 [PaHe98]

12.12.2001

Copyright Teemu Kerola 2002

34